

DR. MARTINKÓ JÓZSEF

**A nagyváradi Magyar Királyi Honvéd Hadapródiskola
(1898-1918)**

**The Royal Hungarian Soldiers Cadet School of Nagyvárad
(1898-1918)**

Absztrakt

Az intézményes magyar katonai képzés mintegy 150 éve kezdődött. A képzésben speciális helyet foglaltak el a hadapródiskolák, amelyek békeidőben altisztképzéssel foglalkoztak. A hadapródiskolák között is a történelem nehéz sorsot szánt Erdély katonaiskoláinak, melyet a Nagyváradi hadapródiskola történetének rövid bemutatásával szeretnék szemléltetni.

Abstract

The Hungarian institutionalized military education began at 150 years ago. There was a special place in the training for the cadet schools, which were handling the non-commissioned officer training in peace time. Even between cadet schools, history was especially unkind to cadet schools in Transylvania which I would like to illustrate with the short presentation of the history of the cadet school of Nagyvárad.

Az 1897. évi XXIII. tc. alapján Magyarország második hadapródiskolája székhelyéül – utólagosan – Nagyváradot jelölte ki a honvédelmi miniszter, amit az országgyűlés elfogadott. Az épületet szintén Alpár Ignác tervezte, a többi iskolához hasonló stílusban és minőségben. Az épület egy év alatt készült el, 1898. október 4-én ünnepélyesen átadták. Az épület 400 növendék elhelyezésére készült, a kor legmodernebb pedagógiai és egészségügyi szabályai figyelembevételével szerelték fel. A korabeli sajtó közli a bekerülési költséget, ami 2.400.000 koronát tett ki, amely költségek jelentős részét a HM és kis részben a város állta, 60 évre felvett hitel formájában (ez pályázati feltétel volt). A növendékek képzési és kollégiumi költsége a honvédelmi tálcát terhelte, a növendék csak évi tandíjat fizetett. A tandíj alapítványi helyen 400 korona volt (amiből 100 koronát a növendék zsebpénz formában visszakapott) a fizetéses helyen differenciált tandíjat állapítottak meg, mindenki 300 korona tandíjat fizetett, kivéve a hadsereg hivatásos állományú tagjának gyermeke, aki 24 koronát, vagy állami köztisztviselő gyermeke, aki 160 koronát fizetett. A felvételi vizsga a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 1. szám

pécsi hadapródiskoláéval azonos tartalmú volt. Az iskola szervezete szintén azonos volt mindkét intézménynek. A tanári állomány felvételekor azok a tisztek jöttek számításba, akik valamelyik katonai akadémián végeztek, vagy középiskolai tanári képesítéssel rendelkeztek, a tanárjelölt beosztásuk ideje alatt alkalmasságukat bizonyították még oktatói, nevelői státust kaphatott az is, aki az egyéves önkéntesek oktatásában tapasztalatot szerzett, vagy az igen jó minőségű csapatot is. A kapu szélesre volt tárva, melynek negatív következményei a közismereti tárgyakban mutatkoztak. A színvonalas tanári kar kialakulását hátráltatta az a szabály, ami alapján a közismereti tárgyak tanárai 5 évig, az egyéb tanárok 3 évig voltak beosztásában megtarthatók. A tanterv, a tantárgyak, a tanév időbeosztása a pécsi intézménnyel egyezett. A nagyváradi hadapródiskolában honosodott meg, azután hagyománnyá vált az ország valamennyi tisztképző iskolájában az úgy nevezett „száznapos” ünnep. 1902-ben az első végzős évfolyam 100 nappal a végzés előtt rendeztek az ünnepséget, az alsóbb évfolyamok előtt, vidám formában sport, lovas, vívó bemutatókat, kultúrműsort adtak elő, amelyet ünnepi vacsora zárt be. Ezt a következő évben is megismételték, részben a város polgárai, tanuló ifjúsága előtt, bizonyítva ezzel az ügyességben, a tanultakban való jártasságukat. A tanulmányi rend az 1904/05. tanévben változott, három tanulmányi csoport került megalakításra; első a műszaki ismeretek csoportja (mennység-tan, ábrázoló mértan, vegytan, természettan, természetrajz), a második csoport az idegen nyelvek, a harmadik csoport a magyar történelem, földrajz, rendkívüli tárgyként bekerült a gyorsírás (de ez nem volt kötelező). Ebben az évben látogatta meg az iskolát Jókai Mór. Felavatás előtt a végzősök kéthetes harcászati útra mentek, Nagyszalonta-Hódmezővásárhely-Szeged-Szabadka-Vukovár-Fiume-Abbázia-Póla-Trieszt-Nagykanizsa-Székesfehérvár-Budapest-Szolnok-Nagyvárad útvonalon, ezzel élményszerűvé tették a hadszintérismeretet, és a lelki kötődést erősítették a hazához és a monarchiához. Az iskola meghonosított másik hagyományteremtő kezdeményezés az úgy nevezett "ezernapos" ünnepély az alacsonyabb évfolyam számára nyújtott alkalmat a bemutatkozásra. A második évfolyam rendezte abból az alkalomból, hogy még 1000 nap volt hátra a tanulmányokból. Ez módot adott a bajtársiasság fejlesztésére, mert a növendékek együtt készültek a bemutatóra, mindenki részt vett valamiben, színdarabban, szavalatban, énekkarban, zenekarban, élőképben, torna, ügyességi bemutatóban stb. A városi közösség előtt bemutatott – az előrehaladást bizonyító – ünnepség mindig esemény volt a város, a növendékek életében. Az estet vacsora, majd késő éjjelig tartó tánc fejezet be. A katonai tanintézetek igazgatói (parancsnokai) tudatosan keresték az alkalmat a növendékek társadalmi életben való részvételére, tudták úri modort, viselkedést csak így tanulhatnak, csak így demonstrálhatják az úri osztályhoz való tartozást, így kelthetik az intézet jó hírnevét. A tanulás szorgalmazására a honvédelmi miniszter rendeletet adott ki az 1906/07. tanévre, amelyben elrendelte, hogy a záróvizsgán nem kielégítő eredményt elért növendék csak akkor bocsátható pótvizsgára, sikertelenség esetén ismétlésre, ha az egyébként „tekintetbevételre érdemes”. Itt is tanított egy kuriózum, Kovács József főhadnagy irodalomtanár, akinek öt diplomája volt, bölcsész, jogi, közgazdasági, mérnöki, katonai, cáfolva a tisztek műveltségéről kialakított képet. A tanári képzettség növelésére igen sok szakkönyvet rendeltek,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 1. szám

valamint a tanári továbbképzéseket rendszeressé, a kezdő tanárok gyakorló évét általánosan kötelezővé tették, szorgalmazták a civil középiskolákban a hospitálásokat. Elmozdulást hozott az egyoldalú katonai képzést szorgalmazó szemlélettel szemben, az előljáró által megfogalmazott célkitűzés: *„...Oly tiszteket kell nevelni, akik a modern élet jelenségeit nyit szemmel látják, és azokat a honvédség érdekében fel tudják használni. A parancsnok az intézet lelke, kiváló katona legyen, szeretettel vezessen, ne legyenek szenvedélyei, alapos katonai tudással rendelkezzen, erélyes legyen, pedagógiai felkészültséggel bírjon, a közműveltségi tárgyakban otthonos legyen, az anyagi viszonyai rendezettek legyenek...”* (Tóth J.1998). Az a szerencséje az intézeteknek, hogy voltak ilyenek. Az intézetek élén, szinte kivétel nélkül karizmatikus, jó parancsnokok álltak, akik nagy része jó pedagógus is volt, valószínű, azért mert a kiválasztásukra igen nagy súlyt helyeztek. A nagyváradi hadapródiskola népszerűségét, a pálya presztízsét mutatja az a tény hogy például az 1911/12. tanévre, az első évfolyamra 100 helyre mintegy 400-an pályáztak. A bölcs döntés is közrejátszott a nagyarányú jelentkezésbe, ami az iskola helyét Erdély kapujába Nagyváradra tette, ebben a térségben kizárólag ez az egy hadapródiskola működött jó ideig. Az újoncok parancsnokai a végzős évfolyamból kerültek ki, kiváló alkalmat biztosítva számukra a leendő beosztás, és a kiképzés gyakorlására. A világháború megtörte az addig folyamatos fejlődést. A tanárok harctérre vonulása, a gyorsított képzés, gyakori avatás, a felduzzasztott létszám mind eltért a kialakult és jól funkcionáló rendszertől. Fokozta a bajt az intézet Pécsre való ideiglenes áthelyezése, az iskola hadikórházzá alakítása. Pécs a gondoskodó befogadás ellenére idegen hely maradt a nagyváradi növendékek és tanárok számára, a megszokott kényelem helyett szűkösség és hiány volt osztályrészük. Ez az állapot 1916-ig fennállt, amikor is az intézet visszaköltözött Nagyváradra. Az iskola a háborús években takarékosan, megfeszített ütemű képzés mellett, de kiegyensúlyozottan működött, adta a csataterre a megfogyatkozott tisztek pótlására az igen fiatal, 17-18 éves, de jól felkészült zászlósokat. Az 1918-as év nagy fordulatot jelentett az ország és benne az intézmény számára. Az őszirózsás forradalom alatt az iskola III-IV. éves növendékei karhatalmi szolgálatot teljesítettek a városban, a felbomlott frontokról visszaözoñló katonák fosztogatásai megakadályozására. Az 1919-es év fokozta a zűrzavart, a román hadsereg támadását ideig-óráig a székely hadosztály fogta fel, de a harcok már a város mellett folytak. A harcokban a hadapródiskola fél zászlóalja is részt vett, négy hősi halottat vesztek, de a hősies helyállás az események menetén nem tudott változtatni. A hadapródok nagy része Szegedre ment csatlakozni a Horthy Miklós nemzeti hadseregéhez. A román csapatok 1919 hűsvétján jöttek be Nagyváradra. Az iskolát május 15-ig át kellett adni a román hadseregnek, így az akkor már Főreáliskolának nevezet intézményben a képzés végleg megszűnt. A képzés 17 éve alatt 1324 hadapród tiszthelyettest és zászlóst adott az iskola a magyar honvédségnek. Az iskolát teljesen kifosztották, az épület lepusztult, iratanyaga eltűnt. A város 1940. szeptember 6-án került vissza Magyarországra. A régi hadapródiskola falai között 1941. augusztus 1-én indult újra a képzés a m. kir. „Gábor Áron” honvéd tüzérségi hadapródiskolában.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 1. szám

A NAGYVÁRADAI MAGYAR KIRÁLYI "GÁBOR ÁRON" HONVÉD TŰZÉRSÉGI HADAPRÓDISKOLA (1941-1944)

Az iskola 1941 őszen nem gyökértelenül alakul meg, hanem a volt hadapródiskola hagyományait folytatva, a volt hadapródiskola régi épületét visszafoglalva kezdi meg működését. A város 1940. szeptember 6-án szabadult fel a román megszállás alól. A hadapródiskola ősi Almamaterre, igen leromlott állapotban volt, szorgos munkával tíz hónap alatt szinte újra felépítik. A hadapródiskola 1941. augusztus 1-én nyílt meg. Az iskola – a másik hadapródiskolákkal hasonlóan – két évfolyammal. A katonai reáliskolák növendékeivel és polgári gimnáziumok jelentkező tanulóval indult. Az iskola fegyvernemi jellege miatt az ütegszervezet alakult, négy üteg; 2 fogatolt (egy lovas, egy tábori tüzér), 1 gépvontatású tüzér, 1 légvédelmi tüzér. A lovas tüzér az ágyúkat szétszedve a lovakra málházva viszi (szokták hegyi tüzérnek is hívni), a tábori tüzér fogatolva, vontatással, 4-6-os fogattal viszik az ágyút, a gépvontatású gépkocsival vagy Botond típusú járművel vontatta az ágyút, a légvédelmi tüzér, gépágyús és ágyús részlegekből állt. A hadapródiskola katonai szervezeti megfelelője a tüzérosztály, amely 1943-ban szétvált két osztályra, tábori tüzér és légvédelmi tüzérosztályokra. Az iskola tanulmányi osztályszerkezete ettől eltért, teljes feljutáskor 16-20 osztály volt, osztályonként 20-25 tanuló (a név azonos, de teljesen más a civil osztályfogalom, a katonai szervezet fogalmától). A katonai felszerelés és szervezeti felépítés meghatározta a képzés jellegét, mert például lovagolni mindenki megtanult, de gépkocsi szerkezettant és szerelést, gépkocsi, vontató, terepjáró vezetést csak a gépesítettek és a légvédelmi tüzérek tanultak. A tüzér tudományban kiemelt jelentőségű a matematika és a geometria, valamint a földrajz, ezért ezek a tantárgyak kiemelt fontossággal szerepeltek. A tüzér hadapródiskolán "csak" 38 tantárgyat tanultak, az alábbi megoszlás szerint: 12 gimnáziumi tárgy, 12 általános katonai tárgy, 9 szak-katonai tárgy és 5 gyakorlati tárgy. A tüzérmítosz, hogy a tüzérnek eleve különbnek és tanultabbnak kell lenni a többi katonánál, az a hagyományok ápolásában is erősen élt. A névadó az 1848/49-es szabadságharc ágyúöntő, kiváló tüzér honvédmagya Gábor Áron, aki a kökösi csatában esik el, igazi jó választás, követni való emberi és tüzér példa. Szobrát 1943-ban avatják fel, az intézet parkjában. A hadapródiskola jelmondata "Tüzérbecsülettel előre" szintén lelkesítő a katona számára. A Szent Borbála, a tüzérek védőszentje neve napja december 4-e, különös tüzér rítusokkal megünnepelte ünnepnap a tüzérek életében, ennek a hagyománynak a folytatói lettek a hadapródiskolás tüzérek. Ezen a napon avatják az új tüzért lövegtalpon fekvő csőhúzó rúddal, a parancsnok külön Borbála napi parancsot készít előléptetések, dicséret, díjak, kerülnek kiosztásra. A legjobb tüzér a Borbála kardot, a legjobb lovas a Borbála sarkantyút kap, nevüket serlegbe vésik. Ez a nap zavartalan örömművelés, az iskola ideiglenes parancsnoka egy növendék lesz, ünnepi ebéd, szabad kimenő van, egész nap kulturális, sport bemutatók játékos vetélkedők vannak. Az iskola a hagyományok ápolására emlékgyűjtemény alapított, itt a régi hadapródiskola átmentett relikviáit, az iskola hősi halált halt tisztjei, növendékei emlékeit őrzik. Az iskola az 1941/42. tanévben, 27 vándordíjjal

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2015. VIII. évfolyam 1. szám

nyert, tanulmányi, sport, katonai területen. Minden tanév vége izgalmasan várt programja, a gyakorlati kihelyezés, amelyre kivonulást ki-ki a rendszeresített eszközével lóháton, lovas kocsival, gépkocsival tette meg. A helyszínen tábor vertek és ágyús lögyakorlatokat tartottak, egy fásasztó negyven kilométeres menetgyakorlat is a kiképzés részét képezte. Az iskola szervezete az 1943/44. tanévben Nagyváradon érte el teljes feltöltését: amikor 37 tiszt tanár, 41 tiszthelyettes gyakorlati kiképző, 74 sorkatona és 515 növendék volt az állományban. Ez a létszámban szerepel az az újabb 100 fő, aki az 1944. augusztusi felvételik után kerültek az iskolára, de ők már a hadiesemények miatt nem Nagyváradra vonultak be. Az első érettségi vizsga 1944-ben volt, 111 növendék érettségizett megfelelő eredménnyel. A növendékek az 1944 évi nyári szabadságról már Sas behívóval visszarendelték, a hadicselekmények a – román kiugrás következtében – már Erdélyt, a várost fenyegették. A hadapródiskolások a Kárpátok védővonalában, építési munkát irányító szakaszparancsnokként helyezve ki. Az erődítési munkák végeztével már Kőszegre (nem a katonai alreáliskolába) vonultak be. Kőszegen az V. éveseket november 15-én felavatták. Az avatást követően még egyhónapos tanfolyamra vezényelték a zászlósokat, a légvédelméseket Eszterházára, a tábori tüzéreket Hajmáskérre. Itt üteg parancsnoki, első tiszt, és gépkocsizó tiszt tanfolyamon vettek részt, ezt követően csapatbeosztást kaptak. A hadapródiskolát Kőszegről a nyilas kormány – amely szintén a városban települt – áthelyeztette Sümegre. Innen nyugatra indult az iskola, Stetin környékére. Ezt követően egy havi bolyongás után estek amerikai fogságba. A légvédelmi szakosokat a németek szétválasztották a többtől, légvédelmi szolgálatot teljesítettek Friedrichshafenben a légelhárítás központjában. Itt estek francia fogságba, akik átköltöztették őket Tadorba, ott egy általános iskolában folytatták tovább a gimnáziumi oktatást egészen hazatelepítésükig.

Kulcsszavak: katonai nevelés, katonaiskola, hadapródiskola

Keywords: military training, military school, cadet school

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Tóth József (1989): A nagyváradai Magyar Királyi Hadapródiskola 1898-1919. Agroinfo Kiadó
2. Várhalmi Iván (2008): A hadapródiskolai tisztképzés története. 1940-1945. Magánkiadás
3. Hetven éven nyíltak meg a hadapródiskolák <http://www.honvedelem.hu/cikk/28183>
4. Ráskai Pál (1994): Középiskolai honvédnevelés és képzőintézetek (1918-1945) HM. Okt. és Tudományos Főosztály kiadványa
5. Martinkó József (1998): Cögerek és katókók. Petitreál Kiadó